

Onze Overheid, Onze Informatie!

Aanleiding

De overheid is van ons allemaal. Het geld voor onderwijs, zorg, wegen, veiligheid - voor alle publieke diensten - wordt door het volk van Nederland bijeen gebracht. Via belastingen betalen we het salaris van bestuurders, volksvertegenwoordigers en ambtenaren. Bij verkiezingen bepalen we de samenstelling van het parlement en geven daarmee indirect richting aan het bestuur van het land. We hebben dan ook het recht op om te kunnen zien hoe onze stem wordt gebruikt en hoe ons geld wordt besteed. Een Open Overheid is nodig vanuit het perspectief van democratie, betrokkenheid en verantwoording. Transparantie draagt bij aan efficiency van overheidsuitgaven. Een Open Overheid kan, bijvoorbeeld via open data, ook leiden tot nieuwe diensten en producten. In 2013 heeft het kabinet een eerste Actieplan Open Overheid uitgebracht. Een goede stap, maar er moet nog heel veel gebeuren. Onze prioriteiten voor de komende twee jaar zijn:

1 . Voer uit wat beloofd is

In een recente evaluatie van het internationale Open Government Partnership werd geconstateerd dat Nederland haar voornemens slechts ten dele heeft uitgevoerd. Openbaarheid wordt met de mond beleden, maar de praktijk blijft regelmatig achter vanwege politieke of ambtelijke weerstand. Openbaarheid en transparantie is ook lastig; het maakt helder wat er wel goed gaat en wat niet. Uitvoeren wat je beloofd hebt vergt dan ook een stevige sturing en een rechte rug van de verantwoordelijke bestuurders en ambtenaren. Uiteindelijk is het ook in het belang van de overheid zelf: transparantie draagt bij aan de kwaliteit en legitimiteit van het openbaar bestuur.

2 . Wettelijk verankeren recht op overheidsinformatie

Het recht op overheidsinformatie moet een fundamenteel recht worden door het Verdrag van Tromsø te ratificeren. Ook zou de wetgever het initiatiefwetsvoorstel Wet open overheid snel moeten aannemen. Hierin worden o.a. een breder toepassingsbereik, de ontwikkeling van een informatieregister, beperking van de uitzonderingsgronden en een onafhankelijke informatiecommissaris geregeld. De overheid moet waken voor een te sterke nadruk op misbruik van de Wob, omdat de rechtspraak al meer dan voldoende wegen heeft gevonden om hiermee om te gaan.

3 . Meer vaart achter open data

De overheid moet meer vaart maken met het beschikbaar stellen van open data. Data moeten aan open standaarden voldoet, in een machine leesbaar (open) formaat. Alleen zo kunnen burgers, datajournalisten en programmeurs data op waarde schatten en gebruiken

om analyses en interpretaties te maken. Bij voorkeur sluiten die standaarden aan bij wat internationaal gebruikelijk is. Bestuursinformatiesystemen en raadsinformatiesystemen moeten toegankelijk gemaakt worden via open data - met gebruikmaking van TMLO-metadatering -zodat notulen, stemmingen en metadata gemakkelijk hergebruikt kunnen worden in verschillende toepassingen.

4 . Openbaar maken van categorieën overheidsinformatie

Met publiek geld gefinancierde informatie en producties dienen openbaar te zijn, tenzij zwaarwegende belangen als privacy of veiligheid van staat zich daartegen verzetten. In 2013 heeft de regering beloofd dat onderzoeksrapporten, uitvoeringstoetsen, subsidie-informatie en inkoop-informatie actief openbaar gemaakt zouden worden. Helaas is dat echter nog steeds niet de standaard; zorg ervoor dat deze belofte wordt nagekomen. Maak ook een start met nieuwe categorieën informatie die actief openbaar worden gemaakt, zoals:

- Programma's van radio- en tv-programma's van de NPO,
- Jaarplannen van directies, diensten en onderzoeksafdelingen,
- Inspectierapporten, beleidsevaluaties en toezichtrapportages,
- Agenda's en besluitenlijsten van het kabinet, Colleges van GS en B&W,

Overheden zouden een register van overheidsinformatie moeten aanleggen, voor hun eigen informatiebeheer en om het zoeken van informatie door burgers sterk te vergemakkelijken.

5 . Lobbytransparantie

De Nederlandse samenleving heeft weinig inzicht in wie bij wie lobbyt, welke middelen daarbij worden ingezet en wat het doel daarvan is. Lobbyen is een rechtmatige manier is om invloed uit te oefenen op publieke beleidsvorming en beleidsimplementatie, mits het integer en transparant gebeurt. Maak de informatie die in de consultatiefase wordt uitgewisseld openbaar door in alle wetsvoorstellen, en waar mogelijk ook in andere besluitvormingsprocessen, een lobbyparagraaf op te nemen die registreert en samenvat welke externe inbreng is gegeven en welke contacten tussen lobbyisten en ambtenaren of parlementsleden hebben plaatsgevonden. Ook als burgers zelf lobbyen, bijvoorbeeld door het indienen van een petitie, moet dit zichtbaar worden. Maak belangen transparant, bijvoorbeeld via een dataplatform waaruit de relaties en verbindingen tussen politici en mensen en organisaties in het bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties, overheid, universiteiten en denktanks gedestilleerd worden.

6 . Open proces en open besluitvorming

In een WODC rapport van 2013 wordt gesteld dat de efficiency van het Nederlandse wetgevingsproces kan toenemen door betrokkenen - waaronder burgers - eerder te betrekken bij het besluitvormingsproces rondom nieuwe wetgeving. Het is zinvol om openheid en inspraak te organiseren aan het begin van de besluitvorming. Dat betekent een openbare consultatie bij wetgeving en beleids- en planvorming de norm moet worden en dat daarnaast besluitvormingsinformatie die nu veelal berust bij externe leveranciers

vrijgegeven dient te worden als open data. Leer daarbij van 'best practices' uit het buitenland. Inbreng in de consultatieprocedure dient te allen tijde en zonder uitzondering openbaar te zijn. Elke overheid (zowel lokaal, regionaal als nationaal) moet een protocol hebben hoe het op een bijdrage van een burger, zoals een petitie, kan reageren op een manier die de burger positief betreft bij het beleidsproces. Tot slot dienen alle openbare lichamen verplicht te worden tot publicatie van de resultaten van consultatieprocessen, inclusief (een samenvatting van) de visie van de deelnemers aan die processen.

7 . Waarborg privacy

Het grondwettelijke recht op de privésfeer moet ondubbelzinnig ook van toepassing zijn in het digitale domein. Toetreding van de overheid in de privésfeer moet daarmee ook omkleed zijn met minimaal dezelfde waarborgen als in de fysieke wereld. De laatste jaren hebben we gezien dat geanonimiseerde gegevens soms toch individualiseerbaar bleken te zijn. Daarom is het belangrijk om voorbeelden te verzamelen van de momenten waar openheid van de overheid heeft geleid tot het schaden van de privésfeer. Die voorbeelden kunnen vervolgens dienen als input voor een maatschappelijk debat over hoe we zoveel mogelijk openheid kunnen realiseren terwijl privacy gewaarborgd wordt.

Het vrijgeven van gegevens op een geaggregeerd niveau kan daarnaast bijdragen aan de controleerbaarheid van de overheid en het versterken van de positie van de burger. Denk bijvoorbeeld aan geaggregeerde gegevens over vorderingen van de politie of aan tapstatistieken.

8 . Open spending

Maak financiële informatie openbaar en uitwisselbaar, zodat het mogelijk wordt om de activiteiten van overheden te volgen en vergelijken. Daarbij hoort het ontsluiten van subsidie-informatie en data over aangekondigde en gegunde aanbestedingen. Zorg dat de interne financiële verslaglegging en de burgerbegroting worden verbonden. Zorg ook voor het detailniveau standaardiseren van financiële data en transactiedata. Alleen dan kan je zaken goed vergelijken en daaruit lering trekken.

9 . Openheid over eigenaarschap

In steeds meer landen wordt informatie over 'ultimate beneficial ownership' openbaar gemaakt. Dit is informatie over de natuurlijke personen en bedrijven die 'uiteindelijk belanghebbende' of de uiteindelijke eigenaar zijn. Ook in Nederland is meer transparantie wenselijk over bedrijven en 'uiteindelijk belanghebbenden' in de gas- en mijnbouw, de winningsindustrie, maar ook over bedrijven die profiteren van overheidsinkoop, fondsen en subsidies, of over fiscale afdrachten en afspraken tussen de Belastingdienst en deze bedrijven.

10 . 'Datawijsheid' in het curriculum

Introduceer 'Datawijsheid' in het curriculum van scholen en opleidingen journalistiek.

"Er zijn drie soorten leugens: leugens, grove leugens, en statistieken", aldus een beroemd Engels staatsman. Nu er steeds meer data worden geproduceerd wordt het voor burgers steeds belangrijker om deze zelfstandig te kunnen interpreteren en op waarde te kunnen schatten. Daarom pleiten wij voor opname van datawijsheid in het curriculum, bijvoorbeeld als aanvulling van mediawijsheid. Het gaat dan zowel om het lezen en analyseren van data, als om het kunnen produceren ervan. Zo wordt data een tool in handen van een nieuwe generatie die er haar democratische, sociale en economische voordeel mee kan doen.

11 . Transparantie op decentraal niveau

Er is landelijke wetgeving en beleid als het gaat om transparantie, zoals de Wob, Wet hergebruik overheidsinformatie, het actieplan Open Overheid, maar de kennis en uitvoering bij gemeentes, provincies, waterschappen, agentschappen etc. laat vaak te wensen over. BZK kan meer lokale ambtenaren hierin trainen en accounthouders per decentrale overheid aanstellen. Ook op lokaal niveau zouden data zoveel mogelijk in herbruikbare vorm ontsloten moeten worden. Een koplopersgroep van gemeenten die experimenteren met open data, open begroten en open spending is wenselijk.

September 2015

Maatschappelijke Coalitie voor een Open Overheid

Bits of Freedom

Centrum voor Budgetmonitoring en Burgerparticipatie

Hivos

Instituut Maatschappelijke Innovatie

Kennisland

Meer Democratie

Netwerk Democratie

Open State Foundation

Petities.NL

Publish What You Pay Nederland

Tax Justice.NL

Transparency International Nederland

Waag Society